

ПОЛІТИКА США ЩОДО РЕГІОНУ ЗАХІДНІ БАЛКАНИ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Анотація. Дослідження має на меті розкрити особливості політики США на Західних Балканах. Показано, що регіон не є пріоритетним у зовнішній політиці Сполучених Штатів, але основні важелі у розв'язуванні найважливіших питань США залишають за собою. На сучасному етапі США розглядають свою присутність на Балканах насамперед в якості гаранта стабільності в регіоні, а головне завдання вбачають в запобіганні ескалації військових конфліктів. Ключовим інструментом політики США в регіоні є блок НАТО. Таким чином, саме безпековий вимір є пріоритетним в політиці США на Західних Балканах.

Ключові слова: США, Західні Балкани, Боснійська війна, Дейтонська угода, Косово, євроатлантична безпека.

Summary. The studies have the aim to expose the features of foreign policy of the USA in the Western Balkans. It is shown that the region does not behave to the number of the priority in a foreign policy of the United States, but basic levers reserve in permission of the most essential questions to the USA. Today the USA examine the presence in the Balkans mainly as a guarantor of stability in the region, and a main task is seen in non-admission of escalation of conflicts. The key instrument of politics of the USA in the region is NATO. Thus, exactly safety problems are the priority in politics of the USA in the Western Balkans.

Keywords: USA, Western Balkans, War in Bosnia, Dayton Agreement, Kosovo, Euro-Atlantic safety.

¹ аспірант кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

***Аннотация.** Исследование имеет целью раскрыть особенности внешней политики США на Западных Балканах. Показано, что регион не относится к числу приоритетных во внешней политике Соединённых Штатов, но основные рычаги в разрешении наиболее важных вопросов США оставляют за собой. На современном этапе США рассматривают своё присутствие на Балканах преимущественно в качестве гаранта стабильности в регионе, а главную задачу видят в недопущении эскалации конфликтов. Ключевым инструментом политики США в регионе является блок НАТО. Таким образом, именно проблемы безопасности являются приоритетными в политике США на Западных Балканах.*

***Ключевые слова:** США, Западные Балканы, Боснийская война, Дейтонское соглашение, Косово, евроатлантическая безопасность.*

Постановка проблеми. США не мають в західно-балканському регіоні життєвих інтересів, однак розглядають його як такий, що має значення у контексті збереження статусу держави – світового лідера. Воєнні конфлікти на Західних Балканах, що сталися внаслідок розпаду СФРЮ і поширення етнополітичних та релігійних протиріч були використані Сполученими Штатами для випробування нової системи євроатлантичної безпеки на основі НАТО, причому зміцнення Альянсу розглядалося як зміцнення позицій США в Європі. Загалом еволюція політики США щодо Західних Балкан просувається шляхом від досить широкого втручання в проблеми регіону в 1990-і роки до делегування їх вирішення союзникам по ЄС і НАТО сьогодні. Поширення терористичної загрози, фактичне розгортання нової «холодної війни» внаслідок активізації Росії, існування традиційних пріоритетних напрямків визначають другорядне місце Західних Балкан в зовнішній політиці Сполучених Штатів і обмежують їх втручання в проблеми регіону лише безпековим виміром.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американська і англійська політичні науки приділяють певну увагу означеній проблематиці, однак

розглядають її в контексті формування загальноєвропейської системи безпеки. Розбіжність оцінок діяльності американських адміністрацій на Балканах щодо їх внеску в систему безпеки регіону варіюється від критики за недостатньо рішучі дії до побажань якнайменшого втручання США у внутрішньополітичну ситуацію в регіоні і залишення вирішення балканських проблем ЄС і НАТО. В англійській політології найбільш відомими дослідниками є Д. Міршаймер, Я. Бугайські, В. Джихич, А. Сакеллариу, Ч. Гаті, Д. Канін, Дж. Кіркпатрік, Д. Мейсон, Д. Хастінгс, Д. Хемілтон та ін. Більшу частину складають праці поміркованого характеру, що закликають до зважених оцінок американської активності. Російські політологи О. Гуськова, П. Кандель, А. Кіясов, С. Рогов, О. Пономарьова, А. Уткін та ін. загалом виходять з того, що роль США у врегулюванні балканських конфліктів скоріше деструктивна і не сприяє формуванню сталої системи безпеки в регіоні. В українській політичній науці означені питання не є такими, що детально вивчаються. Серед вітчизняних авторів, які досліджують дану проблематику слід насамперед виділити роботи О. Брусиловської, Н. Ржевської, М. Гелетій, Д. Лакішика, І. Погорської.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Виходячи з ситуації, що склалася сьогодні в Україні, аналіз і усвідомлення досвіду щодо залучення зовнішніх акторів (концептуальна допомога, фінансова і військова підтримка тощо) задля вирішення безпекових проблем, збереження національної і державної цілісності в умовах воєнного конфлікту, осмислення позитивних і негативних сторін такого залучення є необхідним і нагальним. Наукова актуальність полягає в недостатній розробленості даної проблематики в вітчизняній політології.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз еволюції політики США щодо Західних Балкан в постбіполярний період в контексті формування нової системи безпеки в регіоні.

Перебудова світової політичної реальності, пов'язаної з завершенням «холодної війни», обумовила докорінну зміну геостратегічних пріоритетів

США. Реалії постконфронтаційної епохи, поява нових центрів політичної й економічної сили змушували американське керівництво 1990-х рр. заново визначати місце Сполучених Штатів на міжнародній арені.

Значним випробуванням для США став розпад СФРЮ. Адміністрація Дж. Буша виявилася не готовою до вирішення настільки складних проблем як «балканська криза», проблем, що потребували формулювання принципово нової концепції зовнішньої політики держави. З одного боку, на початку 90-х рр. виникла ідея «нового світового порядку», яка передбачала потужне міжнародне співробітництво на основі рівних прав суб'єктів. З другого – прийнявши цю ідею як базову Сполученим Штатам прийшлося б відмовитись від статусу єдиної наддержави, а на це жодна американська адміністрація не могла погодитись.

Саме концептуальною невизначеністю пояснюються суперечливість і непослідовність політики Дж. Буша щодо балканських подій. Наразі активізувати свою політику в регіоні і безпосередньо втрутитись в «балканську кризу» Сполучені Штати змусили декілька чинників: неспроможність європейських структур впоратися з деструктивними процесами, а згодом, з воєнними діями і гуманітарними проблемами; відсутність єдності всередині ЄС і зміцнення впливу Німеччини на Балканах – це розцінювалось, як потенційна загроза інтересам Вашингтону; і головне – війна на терені розірваної Югославії давала можливість США, по-перше, заявити про себе як про головний центр сили у світі, по-друге, випробувати ідею «нової Європи на основі нового атлантизму». Цю концепцію ще в 1989 р. висунув держсекретар США Дж. Бейкер, а її сенс полягав у створенні системи євроатлантичної безпеки на основі НАТО, причому зміцнення НАТО автоматично розглядалося як зміцнення позицій США в Європі [1, с. 52].

Таким чином, увага, що приділялася Сполученими Штатами в 1990-і роки Західним Балканам значною мірою була викликана проблемами безпеки в регіоні – окрім затвердження себе як світового лідера Сполучені

Штати намагалися згасити воєнні конфлікти, що розгоралися і не допустити черговий раз перетворення Балкан на «порохову діжку» Європи.

Характер дій США свідчить, що задля своїх геополітичних інтересів вони не підтримували сербів. В 1992 р. західні держави чітко визначили для себе головного винуватця конфлікту на Балканах і потенційного джерела небезпеки в особі сербів. Поява «Великої Сербії» несла в собі загрозу стабільності в Європі. Приниження Сербії, як потенційного противника в ході Хорватської і Боснійської війн загалом вкладається в русло стратегії «американського світового лідерства».

Боснійська війна стала одним з перших прикладів принципово нового підходу США до своїх можливостей в якості єдиної наддержави. Свідченням змін стала радикалізація зовнішньополітичного курсу США, в тому числі щодо західно-балканського напрямку, в рамках так званої «доктрини Клінтона». Автором її теоретичних засад був З. Бжезинський. Ще до початку військових операцій США в Югославії, він писав: «Тепер можуть розвинути ситуації, коли зовнішнє втручання в суто внутрішні справи будь-якої держави, наприклад, Югославії, може бути необхідним і виправданим через потенційні наслідки подій, які в інших випадках самі по собі не призводять до міждержавних колізій» [2, с. 6]

Після провалу декількох планів урегулювання Боснійського конфлікту, на тлі розгортання запеклих воєнних дій між сербами, хорватами і мусульманами, гуманітарної катастрофи, що стрімко наближалася та загрози поширення конфлікту на сусідні території політика США в регіоні стає більш активною. Насамперед Б. Клінтон намагався довести, що ні ООН, ні ЄС не змогли вирішити проблему. Інструментом політики США в Боснії, в тому числі щодо формування системи безпеки, став блок НАТО. Таким чином, почався етап інтернаціоналізації конфлікту в умовах, коли військово-політичний блок втручається у внутрішню ситуацію на боці одного з противників [3, с. 208].

Внаслідок багаточисленних бомбардувань авіацією НАТО сербських військових та промислових об'єктів, що тривали протягом року (літа 1994 р. – осені 1995 р.), боснійські серби змушені були погодитись на переговори. В листопаді 1995 р. у м. Дейтоні (штат Огайо) під наглядом керівників країн-членів Контактної групи С. Мілошевіч, Ф. Туджман та А. Ізетбеговіч підписали «Загальну рамкову угоду про мир у Боснії та Герцеговині» (так звані Дейтонські домовленості) [3, с. 209]. Це означало встановлення жорсткого контролю НАТО на Балканах.

Під тиском американських дипломатів було досягнуто домовленостей з територіального розподілу, військових аспектів урегулювання конфлікту та державного будівництва. Для вирішення питань відбудови і розвитку БіГ залучалися структури ООН, практично всі європейські організації, міжнародні фінансові структури [4]. Таким чином очевидно, що Дейтонська угода була перемогою американської дипломатії, хоч і не вирішила багатьох проблем, що сьогодні виявляються у труднощах розбудови БіГ, але це була перша вдала спроба закінчити громадянську війну на Балканах.

Іншою точкою напруженості на Балканах було Косово. У разі розповсюдження косовська криза могла викликати дестабілізацію всього регіону і зірвати реалізацію Дейтонських угод. Ще більш вагомим фактором активізації американської політики була можливість використати конфлікт у Косові задля зміцнення позицій НАТО як основного інструменту по забезпеченню миру й безпеки в Європі за рахунок подальшого посилення «миротворчо-поліцейської» функції альянсу.

Ракетно-бомбові удари НАТО по СРЮ, що призвели до багатотисячних жертв, в тому числі й серед мирного населення, в поєднанні з дипломатичним тиском змусили сербське керівництво 9 червня 1999 р. підписати угоду з натовськими військовими. Після виводу сербських військ з Косова було прийнято рішення РБ ООН (№ 1244 від 10 червня 1999 р.), за яким в край було введено Міжнародні військові сили з підтримання миру; регіон був розділений на 5 секторів, у кожному з яких координацію

здійснювала одна з країн НАТО [4]. Таким чином, Дейтонська угода і ситуація навколо Косова представляють собою найвищу точку політики США щодо Західних Балкан.

Незважаючи на певні успіхи реалізація доктрини Клінтона в практиці зовнішньої політики проіснувала недовго, власне вже наступний президент Дж. Буш - мол. від неї відмовився. Події 11 вересня 2001 р. і глобальна війна з тероризмом, яку розгорнула адміністрація Дж. Буша - мол. мали вирішальне значення щодо залучення Сполучених Штатів в балканські справи. Головною стратегічною метою адміністрації Дж. Буша - мол. відносно Західних Балкан стала стабілізація в регіоні, але шляхом його інтеграції в євроатлантичні й європейські структури. Регіональна система безпеки мала стати інтегрованою частиною загальноєвропейської системи колективної безпеки.

Наразі адміністрація Дж. Буша - мол. відіграла важливу роль у врегулюванні воєнного конфлікту в Македонії, результатом чого стало підписання в 2001 р. Охридської угоди і спряла вступу Хорватії в НАТО (2009 р.). Центральним напрямком балканської політики Дж. Буша - мол. була дипломатична діяльність щодо статусу Косова – саме завдяки політиці США край отримав незалежність. Адміністрація Дж. Буша - мол. підтримала одностороннє проголошення автономним краєм відокремлення від Сербії (лютий 2008 р.) і здійснила тиск на міжнародну спільноту щодо визнання його незалежності.

В постбіполярний період об'єднана Європа посилила свій економічний і політичний вплив, однак в усіх питаннях, що стосуються збройного захисту надбань європейської інтеграції домінування США є безперечним.

Однак протягом останнього десятиліття простежується тенденція послаблення ролі США у світі. Сполучені Штати все більше відчують дефіцит свого зовнішньополітичного ресурсу для реалізації своїх глобальних геополітичних інтересів. США втрачають своїх союзників на міжнародній арені. Війни в Іраку й Афганістані не принесли бажаних успіхів для США, більше того, завдали шкоди міжнародному іміджу країни як світового лідера

і єдиної наддержави [5, с. 41]. Б. Обамі доводиться враховувати не лише прорахунки попередніх адміністрацій Дж. Буша - мол., але й наслідки глобальної економічної кризи, що виснажує економічний, військовий та соціально-політичний потенціал країни.

Проте багато аналітиків вважає, що Б. Обама дотримується щодо Західних Балкан основ політичного курсу Дж. Буша - мол. Головною стратегічною метою адміністрації Б. Обами є подальша стабілізація регіону, гарантована за допомогою інтеграції в євроатлантичні структури, в тому числі безпекові. Обама відносить Західні Балкани до зони відповідальності ЄС і розраховує на його економічні та військові ресурси щодо забезпечення стабілізації й розвитку регіону, як це робив Дж. Буш - мол. [6].

Висновки. Політика США щодо країн Західних Балкан пройшла певний еволюційний шлях. Під час адміністрації Дж. Буша балканський напрям характеризувався суперечливістю, що пояснюється тимчасовою невизначеністю геополітичних пріоритетів. Наступна адміністрація була зосереджена на затвердженні США як єдиної наддержави; доктрина Клінтона базувалася на стратегії «американського світового лідерства», вимагала максимально активної зовнішньої політики. Саме західно-балканський регіон, де набирали обертів дезінтеграційні процеси, розгорталися воєнні конфлікти й виникали гуманітарні кризи, був використаний США для випробування тактики прямого військового втручання і безпосереднього впливу щодо вирішення внутрішньополітичних проблем. Таким чином, виправдалися багато з побоювань, що свого часу висловлював Є. Камінський з приводу безпеки / небезпеки постбіполярної системи міжнародних відносин [7].

Дії адміністрацій Дж. Буша - мол. і Б. Обами свідчать про те, що хоча Західні Балкани не входять до числа американських геостратегічних пріоритетів, США, по-перше, не збираються втрачати загальний контроль над ситуацією на Балканах; по-друге, допомагають регіону подолати існуючі труднощі, підтримують його інтеграцію в євроатлантичну спільноту. Участь

США у врегулюванні воєнного конфлікту в Македонії, у розв'язанні проблеми Косова є підтвердженням. Сьогодні США розглядають свою присутність на Балканах насамперед в якості гаранта стабільності в регіоні, а головне завдання вбачають в запобіганні ескалації військових конфліктів. Таким чином, саме безпековий вимір є пріоритетним в політиці США на Балканах.

Список використаних джерел

1. Брусиловська О.І. Посткомуністична Східна Європа: зовнішні впливи, внутрішні зміни / О.І. Брусиловська. – Одеса: Астропринт, 2007. –349 с.
2. Brzezinski Z. Selective global commitment / Z. Brzezinski // FA. – 1991. – Vol. 70. – N 4. – P. 1-20.
3. Брусиловська О.І. Системні трансформації посткомуністичних країн Європи / О.І. Брусиловська. - Одеса: Астропринт, 2011. – 444 с.
4. Гуськова Е. Некоторые итоги балканского кризиса для России и Европы [Электронный ресурс] / Е. Гуськова. – Режим доступа: www.hist.usu.ru/science/Guskova_mat.doc
5. Перепелиця Г. Парадигма нової архітектури європейської безпеки / Григорій Перепелиця // Відносини Україна – ЄС: в пошуках нової системи європейської безпеки /, 2009. – (International Review). – С. 39-51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/06780/review-3.2009.pdf>
6. Sakellariou A. Obama's Policy in the Western Balkans: Following Bush's Steps // Center for Strategic & International Studies / A. Sakellariou [Electronic resource]. – Available on the web at: <http://csis.org/blog/obamas-policy-western-balkans-following-bushs-steps>
7. Камінський Є.Є. Світ переможців і переможених: Міжнародні відносини і українська перспектива на початку XXI століття / Євген Євменович Камінський. – К.: Центр Вільної Преси, 2008.– 337 с.